

ЛУДОВИК ПАСКВАЛИЋ У СВИЈЕТЛУ КЊИЖЕВНЕ ИСТОРИЈЕ ДО 20. ВИЈЕКА

Самостални
истраживач

Апстракт: Лудовик Пасквалић је један од најзначајнијих пјесника ренесансног Котора. Његов штампани књижевни легат чине двије пјесничке руковијети: *Rime volgari* и *Carmina*, штампане у *Serenissimi*. Пасквалићев одабир да у складу с временом и околностима у којима је живио своју поезију ствара на за њега страним језицима допринијео је вишедеценијском запостављању његовог лика и дјела у научним круговима на регионалним језицима. Тема овог рада је хронолошки приказ помена пјесника на које смо наилазили у појединим прилозима, лексиконима, антологијама и књижевним историјама. Прокоментарисали смо како се ширила рецепција о Пасквалићу, указујући на нетачне наводе у вези с дјелима или биографијом пјесника. Овај рад доноси напредак у науци, откривајући први помен познатог пјесника још у 16. вијеку, што представља значајан корак напријед у односу на досадашња истраживања, која су наводила прву рецепцију бококоторског поете тек у 18. вијеку. Метод је компаратистичког, истраживачког и књижевно-историјског карактера, заснован на комбинаторици истраживања о аутору, односно одјека Пасквалићевог дјела у словенском свијету. Циљ рада је, поред свеобухватног хронолошког приказа рецептивних ширења о пјеснику и указивања на неправилности у навођењима, да се у науци устали пракса навођења новог првог помена о Лудовику Пасквалићу, који је старији од до сада познатог и који датира још из времена пјесникових савременика. Имајући у виду да је Лудовик Пасквалић значајан за нашу књижевност, мада је стварао и на латинском језику, мишљења смо да је у кумулативном сагледавању и промишљању могуће креирати свеобухватну слику о рецепцији бококоторског пјесника.

Кључне ријечи: Лудовик Пасквалић, пјесник, Бока Которска, *Rime volgari*, *Carmina*, рецепција

Увод

Ренесансни пјесник Лудовик Пасквалић (1500–1551) поријеклом је из Боке Которске. Он је потомак старе властелинске породице Пасквалић, која је дала многе истакнуте личности Котору и Боки. Пасквалић је, према закључку Мирослава Пантића, „најбољи ренесансни песник Котора и један од најзначајнијих наших песника на италијанском и латинском језику у читавом 16. веку“ (Пантић 1990: 17). Растао је уз свог оца пјесника, задојен дјелима класичне

књижевности. Имајући у виду да је стасавао на трилингвалном поднебљу, пјесник из Боке Которске је био у прилици да поменута дјела проучава у оригиналу. Стваралаштво Вергилија, Проперција, Цицерона, Тибула и других профилисало је његов књижевни укус, који је касније надограђен у складу с ренесансним вриједностима у најстаријој граматицалној школи у Котору, под надзором врских професора хуманиста, а сасвим избрушен у епицентру ренесансе, на Универзитету у Падови, гдје је, попут многих суграђана, патрицијских синова, студирао право. Пасквалићу је од ране младости усађиван хуманистички модел живота и дјеловања будући да је био у прилици да се упозна с античком културом и њеним изворним вриједностима. Рана рецепција дјела Лудовика Пасквалића показује да је остварио снажан утицај на своје савременике, што истиче његову присутност и значај у обликовању културне сцене тог времена. Живот овог Бокеља, патриоте, полиглоте, официра у млетачкој морнарици, браниоца свог родног града од Турака, адвоката у Котору и Словена космополитске оријентације, био је садржајан и као такав нашао је одјека у његовом књижевном легату.

Бококоторски поета је за собом оставио двије пјесничке руковијети, обје писане на нематерњем језику и обје штампане у Млетачкој републици. Збирка на италијанском језику *Rime volgari*¹ штампана је 1549. године, док је друга збирка, написана на латинском језику под насловом *Carmina*,² објављена након пишчеве смрти, 1551. године, уз залагање његовог пријатеља Лодовика Долчеа.³ Ренесансни писци неријетко су прихватили ризик да се изгубе у мору италијанских писаца, али да на тај начин можда себи обезбиједу славу у великом свијету одлучујући се за стварање својих дјела на за њих другим, односно страним језицима. Овом културолошком феномену подлегао је и наш ренесанси поета из Боке Которске. То је разлог што се Пасквалић у нашој књижевној историји спомиње касније, штуро и спорадично, док у италијанској књижевној периодици његова перцепција флукутира од смијештања раме уз раме с најбољима, до спочитавања да је један од бројних италијанских петраркиста. Сачуван је мали број примјерака Пасквалићевих оригиналних дјела, што може бити један од разлога због којих је бококоторски пјесник остао недовољно познат широј публици и историчарима књижевности.

1 *Rime Volgari di M. Ludovico Paschale da Catharo Dalmatino non più date in luce*, In Vignegia, appresso Stefano et Battista Cognati al Segno de S. Moise, Con gratia et privilegio, M. D. XLIX.

2 Ludovici Pascalis, *Iviii Camilli, Molsea et aliorum poetarum carmina, ad illustriss. et doctiss. Marchionem Auriae Bernardium Bonifatium per Ludouicum Dulcium nunc primum in lucem aedita*, Venetiis, apud Gabrielem Iolitam et fratres De Ferrariis, MDLI.

3 Лодовико Долче (Lodovico Dolce, 1508/10–1568) био је италијански књижевник и теоретичар сликарства.

Преглед рецепције Лудовика Пасквалића од 16. до 19. вијека

До сада у науци први сачуван помен о Лудовику Пасквалићу, односно неколико прештампаних сонета из његове италијанске збирке у једној антологији, од непроцјењиве је важности, а датира из 1718. године, што је више од вијек и по од постхумног објављивања његове друге и посљедње збирке пјесама *Carmina*. Тада је историчар књижевности из Италије Аугустин Гоби (Agostino Gobbi) у свом *Избору сонета и канциона најбољих њјесника свих времена* (Agostino Gobbi, *Scelta di sonetti e canzoni de piu' eccellenti rimatori d'ogni secolo*, Venezia, 1739) читалачкој публици, без претходног представљања писца, дао на увид и суд шест Пасквалићевих сонета. У првој од укупно три књиге, Гоби је смјестио Пасквалића раме уз раме са значајним именима која су и данас неизоставна у свим озбиљним историјама италијанске књижевности, попут Јакопа Саназара, Пјетра Бемба, Лудовика Долчеа и других. У истом тому је Лодовико Ариосто заступљен са пет, а наш пјесник са једним сонетом више. На првој страни првог тома свог дјела Гоби је навео да су њиме обухваћени најбољи пјесници од 1400. па до 1550. године. У наведеним годинама крије се објашњење због којег се појединцу може учинити да Гобију нису били познати Пасквалићеви латински сонети, штампани годину касније (1551). „Избор“ Гобијевих сонета неће заобићи да се помену сви будући истраживачи Пасквалићевог дјела у намјери да сликовито прикажу рецепцију Пасквалићевог дјела, односно значај који је оно имало међу савременицима. Досадашњи Пасквалићеви истраживачи нису писали о томе да је Гоби, вјероватно преписујући с корица оригиналног дјела на италијанском језику оно што је и Пасквалић навео о себи (да је Далматинац), начинио штампарску грешку приликом навођења родног града бококоторског аутора. На оригиналним корицама *Рима* Пасквалић је дао да се одштампа „da Catharo”. Гоби у садржају свога рада наводи родни град бококоторског пјесника истовјетно како се може видјети у оригиналу дјела (Gobbi 1739: 11). Међутим, приликом каснијег навођења мијења назив града у „Catara” (Gobbi 1739: 583).

За нас је од посебног значаја свједочанство Франческа Северија Квадрија (Francesco Severio Quadrio, 1741: 253) да су се у првом тому италијанске антологије *Rime Spirituali*, која датира из 1550. године и представља „вриједну и веома ријетку збирку у рукопису“ (Quadrio 1741: 355) нашли сонети Лудовика Пасквалића међу укупно осам аутора. Ово је ријетко, ако не и једино свједочанство о рецепцији Пасквалићевог дјела међу његовим савременицима. Посебно је значајно уколико се присјетимо да је његова прва збирка пјесама *Rime volgari*, на основу које је и уврштен у ту ријетку антологију, из штампе изашла само годину дана раније. Чињеница да су се сонети пјесника

из Боке Которске нашли „tra i piu' celebri di que' tempi” свједочи о Пасквалићевој вјештини и особеном пјесничком таленту. Упркос напорима, нисмо успјели да пронађемо рукопис о којем је ријеч, односно прво свједочанство о помену пјесника Лудовика Пасквалића у једној италијанској антологији из 16. вијека. Вјерујемо да се због протока времена антологија загубила. Надамо се да ће будући истраживати имати више среће.

Међутим, у универзитетској библиотеци у Лозани ми смо пронашли веома ријетко штампано издање књиге на чијој је првој страни одштампан наслов: *Libro primo delle rime spirituali, parte puova*, које такође датира из 1550. године, у којем се заиста налазе сонети Лудовика Пасквалића међу бројним сонетима познатих италијанских пјесника тога доба. Ово представља значајно откриће јер се због године изласка из штампе сврстава у први помен Лудовика Пасквалића у некој антологији уопште, старијој чак и од често навођеног Гобијевог избора сонета. Овај драгоцен налаз не само да унапређује разумијевање ране присутности пјесника, већ и истиче његову важност у контексту књижевне историографије, обогаћујући нашу културу и наслијеђе. Не знамо да ли је Квадрио мислио на тај избор религиозно-рефлективних сонета кад је писао о Лудовику Пасквалићу, као ни да ли је рукопис збирке прештампан и објављен исте године, што Квадрију није било познато. Разлике између рукописа који помиње Квадрио и штампаног издања о којем до сада нико није писао постоје. Квадрио наводи да се име бокоторског пјесника нашло међу неколицином других пјесника, док штампана верзија дјела броји много више писаца. У истој збирци пјесама Јакопо Саназаро заступљен је са пет, Торквато Тасо и Пјетро Бембо са једним, а Пасквалић са чак девет сонета. Зато сматрамо значајним да овдје наведемо који су Пасквалићеви сонети одабрани да се по пјесничкој вјештини мјере са сонетима најбољих пјесника Италије у 16. вијеку. Према уобичајеној пракси, ренесансни пјесник из Боке Которске није додјеливао наслове својим пјесмама, због чега се оне могу идентификовати на основу почетних стихова: (1) „Dopo il vigesimo'anno è scorso il quinto”; (2) „Dio svelse il germe, et non Fortuna ò Morte”; (3) „Poi che la liberta mia dolce et chara”; (4) „Lunga stagion io piansi amaramente”; (5) „Quella pietà Signor che gia t'accese”; (6) „Lucida Aurora ch'a ciascuna etade”; (7) „O Christo Rè de'l ciel à cui d'intorno”; (8) „O Sol verace che l'abisso oscuro”; и (9) „Spirto sacro et divin c'hai volto il tergo”.

За разлику од низа Пасквалићевих сонета који су нашли пут до иностране публике, једна његова латинска пјесма утрла му је стазу међу домаћом читалачком публиком. Пјесма „De nemore Corytio” налази се у рукописном зборнику познатом под називом „Varia Dalmatica” или „Codex Lucianus”, који је највећим дијелом сачинио Петар Луцић (око 1550–1614) уз каснију, накнадну помоћ свог сина

Ивана. Тај рукопис се данас налази у задарској Знанственој књижници (Sign. 25290, ms. 617). У том старом манускрипту Пасквалијева пјесма од 244 стиха издваја се својом дужином јер је „готово три пута опсежнија од сљедећих двију најдужих [пјесама у збирци]“ (Јовановић 2008: 45). По оцјени истраживача Невена Јовановића, вјероватно је да је баш пјесму бококоторског пјесника преписивао Петров син Иван, који је у то вријеме био десетогодишњак, стога она обилује низом погрешака и прецртавања (Јовановић 2008: 45).

Овај спектар хронолошког приказивања, углавном Пасквалијевих сонета, могуће је заокружити поменом још једног прештампавања његове латинске пјесме „Ad Georgium Bizantium“, до које смо дошли пратећи једини, кратак запис у науци који је о томе оставио Миливој Шрепел (1894: 131). Он је написао да је „Flaminius Cornelius“ у свом дјелу *Catharus, Dalmatiae civitas, in ecclesiastico et civili statu historicus documentis illustrata* (Patavii, 1759), објављеном у Падови, прештампвао једну пјесму бококоторског пјесника.

Примјетно је да су појединачни Пасквалијеви сонети заступљени у значајним дјелима 16. и 18. вијека. Имајући у виду да је Пасквалић писао на нематерњем језику, очекивано је што о његовом дјелу нема сачуваних помена на нама блиским регионалним језицима. Ови помени представљају ријетке и због тога вриједне материјалне доказе о вриједности Пасквалијеве поезије како међу његовим савременицима, тако и међу културном елитом 16. и 18. вијека. Међутим, стољеће између, односно 17. вијек, обиљежило је затишје у којем нема помена о Лудовику Пасквалићу нити о његовим дјелима. Уопштено посматрајући, разлоге бисмо могли потражити у вишегодишњим ратним сударањима Отоманског царства с Млетачком републиком и Светом лигом, због жеље Турака да продру ка западној Европи. Кругови ратних превирања неминовно су захватили и културу. Становништво је у ратним околностима било преплављено осјећајем страха и неизвјесности у немогућности да се посвети културном уздизању. Међутим, то није једини ваљани разлог због којег у 17. вијеку нема помена Лудовика Пасквалића нити његовог књижевног опуса. Седамнаести вијек обиљежила је и промјена укуса читалачке публике доласком барока, који је је смијенио ренесансу. Међутим, у послеријатним годинама, аутори ће кроз немали број помена поново освијетлити Лудовика Пасквалића.

Први који се на почетку 19. вијека бавио бококоторским пјесником био је Франческо Марија Апендини (Francesco Maria Appendini) у делу *Memorie spettanti ad alcuni uomini illustri di Cattaro* (Ragusa, 1811). Њему је било познато Квадријево дјело (1741). Апендини га је употпунио с више података, појаснивши да је антологију у форми рукописа из 16. вијека у којој су се, како наводи, наша два Пасквалијева сонета, приредио Италијан по имену Ђироламо Паницола (Girolamo Panizzola) за свог сина као припрему за студије у Италији

и увид у вриједна дјела књижевности тог доба (Apendini 1811: 37). До данас је остало непознато које је Пасквалићеве сонете Паницола одабрао за тај ријетки рукопис, као и да ли је штампано дјело *Rime Spirituali*, у којем се, како смо имали прилику да прочитамо, налази девет, а не два Пасквалићева сонета, настало по угледу на манускрипт из 1550. године.

Лудовик Пасквалић се у литератури, до Апендинија, помињао искључиво као аутор појединих италијанских и латинских сонета. О пјеснику из Боке Которске није се знало много, а познати подаци односили су се углавном на назив, годину и мјесто изласка из штампе његове италијанске збирке пјесама. На основу два сонета из горепоменутог, изгубљеног рукописа, Апендини доноси закључак да је Пасквалић „тоскански пјесник“, што нам нажалост потврђује да му нису били познати остали Лудовикови италијански сонети. Међутим, Апендини је био први који је публику упознао с постојањем друге Пасквалићеве збирке пјесама *Carmina*, наводећи да се користи примјерком рукописа латинске збирке за коју је тврдио да је посједује приватна библиотека Марија Увраћена, а коју му је доставио извјесни Франческо Моранди (Francesco Morandi). У том рукопису, према наводима Апендинија, а у односу на оригинално издање из 1551. године, налазе се и неке неизмијењене и нештампане Пасквалићеве пјесме (Apendini 1811: 28). На основу анализе тих пјесама Апендини је вјешто исцрпио поједине биографске податаке о овом пјеснику. Имајући у виду да је своје ставове о животу и дјелу бококторског пјесника темељио искључиво на основу увида у Пасквалићеве стихове, односно да је збирка била једини извор за приказивање живота, не изненађује чињеница да су Апендинијеви биографски подаци описни и не сасвим прецизни. Међутим, и као такви, први су које смо у литератури до тада имали прилике да прочитамо о животу пјесника с ове стране Јадрана. То да је Пасквалић студирао у Падови попут многих синова которских патрицијских породица тога доба, али да се радије држао професије плаћеног војника, да је одређено вријеме провео у заробљеништву у Африци, након чега се вратио у родни град, као и да је у помоћ позивао латинске музе, постали су закључци које су без додатних научних поткријељења преписивали будући истраживачи његових дјела. Апендини је такође први дао оцјену Пасквалићевих латинских стихова. Он је, такође из Пасквалићевих сонета, препознао колики је значај на которску младеж тога доба имао мистериозни „учитељ“ Понтано за кога из стихова закључује да је био у родбинским односима с Лудовиком Пасквалићем. Нажалост, Апендини о Понтану није знао много више од наведеног, што је оставило простор за сумње које ће научници морати да разријеше и аргументовано поткријепе у наредним деценијама како би се утврдило ко је заправо био мистериозни Понтано. Каснији истраживачи су, упоређујући

Апендинијеве податке с релевантном архивском грађом, успјели да идентификују много неправилности, нелогичности, па и сасвим нетачне податке. Једна од њих односи се на укупан број елегија које се налазе у Пасквалићевој латинској збирци. Апендини је дошао до закључка да их има двадесет и шест, што је за двије мање од тачног броја лирских пјесама са сјетним тоном које нам је у својој латинској збирци оставио Лудовик Пасквалић. Није то једина Апендинијева погрешка. Много полемике код каснијих истраживача ће изазвати и Апендинијев одабир да се служи обликом презимена „Pasquali” умјесто „Pasquale”, с чим се нису слагали поједини каснији истраживачи бококторског пјесника.

Сређином 19. вијека Урбано Рафаели (Urbano Rafaelli) први опширније пише о Пасквалићевом италијанском дјелу, најављујући га као „откриће роета епископа” (1845: 297–298). Своје закључке темељи на рукопису из 1722. године који је припремио Пасквалићев суграђанин – Которанин Антонио Бизанти. На основу Рафаелијевог свједочења, Бизанти је стихове преписао по угледу на егземплар пронађен код браће која су у Венецији штампала Пасквалићеве италијанске *Пјесме*, а који датира из 1549. године. Бизанти је до егземплара дошао љубазношћу венецијанског пјесника и ерудите апостола Зена, јер је Пасквалићево издање збирке на италијанском језику већ тада постало толико ријетко да га „ни за какве новце није било могуће нигдје пронаћи” (Rafaelli 1845: 297). Рафаели с посебним пијететом истиче да се Пасквалићем „дичи наша земља”. У свом раду неколико пута пјесника назива „nostro Lodovico”. Наведено бисмо могли образложити податком да је и аутор чланака о Пасквалићу из Боке Которске, те да с уважавањем пише о свом суграђанину. Ослањајући се на рад Ф. М. Апендинија, Рафаели је начинио многе грешке приликом разматрања, а у вези са животом и дјелом Лудовика Пасквалића. Разлог за такав исход било је мишљење да Апендинијева сазнања није било потребно просијати кроз сито истинитости, односно научне утемељености. Тако је поновљена грешка о броју Пасквалићевих латинских елегија. Рафаели није био прецизан ни кад је побројао сонете, мадригале, канцоне и капитоле из италијанске збирке коју је одлучио да анализира, као што није сасвим јасно и недвосмислено наводио које су му пјесме из Пасквалићевог дјела послужиле за анализу. Међутим, Рафаели је први увидио да Пасквалићеви сонети подсјећају на стихове великог Петрарке, али да которски поета у свом љубавном пјесништву није „хладни имитатор” италијанских узора (Rafaelli 1845: 297), о чему ће се у научним круговима каснијих година много полемисати.

Рафаели у наредном броју истог часописа наставља с анализом Пасквалићеве италијанске збирке пјесама (Rafaelli 1845: 305–306), док у заглављу чланка налазимо натпис „poesie latine del Pasquale”, што ствара својеврсту забуну. Он проучава други дио љубавног

канцонијера који је посвећен Пасквалићевим пријатељима, оцјењујући пјесничку вјештину бококторског поете финијом, а стихове вреднијим у односу на први дио исте пјесничке збирке. У наставку истиче вриједност и значај који има Пасквалићево помињање пјесника савременика, о којима, према мишљењу аутора чланка, не знамо много више него што смо читали у *Пјесмама*. Рафаели обећава да ће касније продубити ову тему, међутим, чини се да је смрт била бржа и да га је омела у намјери да оствари дато обећање. Упркос чињеници да је Рафаели анализирао Пасквалићево стваралаштво на италијанском језику, неоспорно је да се он површно бавио темом канцонијера, препричавајући га дословно, не проучавајући друге важне сегменте попут форме, језика, стила и сасвим ван књижевно-културног контекста и школе под чијим је утицајем канцонијер настао.

Шиме Љубић (Simeone Gliubich) је у свом дјелу споменуо четворицу Пасквалића, међу којима и Лудовика из Котора (1856: 239). У свом дјелу о пјеснику из Боке Которске Љубић је навео само неколико већ познатих чињеница из животописа бококторског пјесника, не помињући ни годину рођења ни годину смрти. Већи дио осврта на Пасквалића посветио је његовом књижевном легату. Најзначајнији закључци Љубића односе се на позитивну оцјену Пасквалићевог пјесништва. Љубић истиче да је бококторски поета усвојио „лијепу једноставност, понашање и стил“ од Тибула, док је од Проперција научио да „умјерено користи историју и митологију“. Такође је примјетно да се ослањао на писања Рафаелија у вези с Пасквалићевим „Римама“. Љубић у свом дјелу није поменуо многа значајна пјесничка имена Пасквалићевих савременика, што истиче његову склоност ка квалитету и значају Пасквалићевог књижевног легата.

Јосип Ђелчић (Giuseppe Gelcich) такође се ослањао на дјела својих претходника (1880). На основу позивања на Апендинијеве наводе, а на првом мјесту директним увидом у истовјетне или веома сличне језичке формулације, примјетно је да је податке о Лудовику Пасквалићу Ђелчић црпио из дјела својих старијих колега Апендинија и Рафаелија. Наведено је резултирало истовјетним погрешкама у погледу броја пјесама које се обједињене налазе у Пасквалићевим збиркама, као и нетачним наводима о њиховој унутрашњој подијељености, односно организацији. Детаљно описујући историју Боке под свим владарима, на посљедњим странама своје књиге Ђелчић је поменуо двојицу Пасквалића, не наводећи да ли је Которанин „Angelo Pasquali“, који је, према наводима аутора, био учитељ Карла V, у крвном сродству с пјесником Пасквалићем (Gelcich 1880: 202). Након кратких информација о Анђелу, Ђелчић нешто опширније пише о Лудовику Пасквалићу, наводећи општепознате податке из пјесникове биографије, које је још Апендини препознао

и издвојио из дјела бококаторског пјесника. Ђелчић наводи наслове обје Пасквалићеве штампане збирке, међутим, не прецизира да ли су штампана издања или неки од рукописа који су кружили међу тадашњом научном елитом били материјал на основу којег је он темељио своје изнијете ставове.

На крају 19. вијека Миливој Шрепел је први аутор којем је познато да „u knjižnici Male braće u Dubrovniku imade prijepis iz godine 1812. Pasqualijevih štampanih pisama i neštampanih iz rukopisa obitelji Uvračena u Kotoru“ (Šrepel 1894: 117). Он исправља пропуст који су начинили његови претходници, прецизирајући да се у штампаној верзији *Carmina* налази двадесет осам елегија и шест силви, а да су из Увраћеновог рукописа у препису дубровачке библиотеке додате једна силва, три елегије и тридесет и два епиграма. Он не прецизира да ли у односу на штампану верзију *Carmina* постоје евентуална одступања, и која су, нити појединачно анализира пјесме из манускрипта. Приказивање двојице бококаторских пјесника (Лудовика Пасквалића и Ивана Болице) наизмјеничним анализирањем њихових стихова, први је кад говоримо о Пасквалићу започео Миливој Шрепел. Његов модел касније ће преузети и други аутори. Дајући благу предност Пасквалићевој пјесничкој вјештини у односу на Болицину,⁴ Шрепел поткрепљује нагађања која је изнио Апендини (Apendini 1811: 38) када је изразио сумњу да ли су Пасквалићеве елегије „ad Joannem Bonam“ упућене баш овом „Bone de Bolirisu“ (Šrepel 1894: 117). Шрепел у овом раду отвара и важно питање језика на којима су у то доба стварали пјесници из Боке, износећи свој став да гријеши онај који пјесме наших аутора написане на латинском и италијанском језику доживљава туђинским, јер наведени језици представљају класике тога доба.

Овај приказ рецепције Пасквалићевог стваралаштва завршили бисмо Франческом Фламинијем (Francesco Flamini), који је своје дјело *Il Cinquecento* први пут објавио 1799. године.⁵ У овом дјелу Фламини даје уопштене ставове о пјесницима који су припадали кругу Петраркиних имитатора, наводећи не сасвим тачне податке да се о њима до тада није писало. Фламинијев суд о ренесансним писцима с ове стране Јадрана, којима замјера мањак оригиналности,⁶ касније ће често наводити истраживачи који не вреднују дјело Лудовика

4 Иван Болица (?–1572) био је которски писац хуманиста. Писао је на латинском и италијанском језику. Његово најпознатије дјело је „Опис града Котора“ (Descriptio Ascrivienis urbis).

5 Дјело Ф. Фламинија смо проучавали на основу његовог другог издања – Francesco Flamini, *Il Cinquecento*, Storia della letteratura italiana, Dottor Francesco Vallardi, Milano, 1898.

6 „Non un pensiero nuovo, non un tratto originale, non un raggio di viva luce di poesia là dentro“ (Фламини 1898: 203).

Пасквалића, маргинализујући притом да се Фламинијева оцјена није односила само и искључиво на пјесника из Боке Которске, већ је представљала свеобухватну оцјену свих ренесансних пјесника које је објединио у свом дјелу. До сада су се, као што смо имали прилике да закључимо на основу наведеног, према Пасквалићевим дјелима сви осим Фламинија одредили у суперлативу. То неће бити случај током наредног вијека. У 20. вијеку мноштво је радова који успутно или чак и у цјелости говоре о Лудовику Пасквалићу, исправљајући нетачне податке који су се преписивањем таложили кроз претходне вјекове, али и замијерајући му мањак оригиналности и пјесничке аутентичности.

Закључак

Лудовик Пасквалић, бококоторски ренесансни пјесник, познат је као аутор двије пјесничке руковијети писане на нематерњим, односно на страним језицима (италијанском и латинском језику). Разлоге за његову одлуку могуће је потражити у подражавајућем императиву књижевности којој је периодички припадао, а која је сматрала мјерилом доброг укуса да се што вјерније подражавају књижевни узор, што је неријетко подразумијевало и стварање на језицима на којима су стварали пјесници – књижевни путокази. Такође, период ренесансе, којој је припадао поета из Боке Которске, баштинио је идеју о „бесмртности“ пјесника, због чега се могуће и Пасквалић определио да своје стихове ствара на Петраркином и на Вергилијевом језику, с намјером да њима себи обезбиједи славу која премашује границе његове родне земље. Друштвено-политички контекст у којем је Лудовик Пасквалић стасавао и сазријевао као пјесник, а који је подразумијевао да његов родни град буде под протекторатом Млетачке републике уједињеним снагама се борећи против најезди с Истока, допринио је његовој одлуци да свој књижевни легат, бар колико је за сада познато науци, не остави на свом матерњем језику. Који год да су разлози однијели превагу у Пасквалићевом случају, а ми закључујемо да је то комбинација сва три горенаведена, за последицу су имали чињеницу да је он један од ријетких наших пјесника који је прво нашао своје мјесто у страним антологијама, а тек касније се о њему писало и на нашим просторима. У анализи рецепције одјека о Лудовику Пасквалићу и његовом дјелу од 16. до 19. вијека, консултовали смо италијанске, али и домаће истраживаче: Гобија, Квадрија, Апендинија, Рафаелија, Луцића, Ђелчића и Шрепела. Слиједећи доступне трагове о Лудовику Пасквалићу направили смо искорак у науци у погледу досадашњег навођења прве његове рецепције код страних аутора, пронашавши антологију која датира из 1550. године, односно само је годину дана старија од Пасквалићеве прве и за

живота једине објављене збирке пјесама. Ова потврда о ширењу његове рецепције међу елитом 16. вијека потиरे досадашња научна сазнања да се Пасквалић у дјелима књижевних истраживача појавио тек у Гобијевом *Избору сонета* 1718. године, али и апострофа да се већим бројем сонета нашао међу великанима италијанске ренесансе. Хронолошки приказ биљежи изостанак помена Пасквалића и његовог дјела током периода барока и бококторског поету латинским пјесмама уводи у антологије на регионалним језицима одакле ће даље, током 20. вијека, прећи океан и доспјети до Енглеске. Имајући у виду да истраживачки рад о културним посленицима започиње детаљним ишчитавањем и анализом како књижевних дјела која су за собом оставили, тако и помена писаца у литератури који свједоче о ширењу рецепције међу савременицима, али и међу каснијим истраживачима, сматрали смо важним да у овом раду објединимо наша досадашња сазнања о томе како се научна јавност упознавала с ликом и дјелом Лудовика Пасквалића. Ову прилику искористили смо и да укажемо на неке од погрешака које су се годинама преписивале у научним круговима.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

- Appendini, Francesco Maria. *Memorie spettanti ad alcuni uomini illustri di Cattaro*. Ragusa: Martecchini, 1811.
- Cornelio, Flaminio. Catharus. *Dalmatiae civitas, in ecclesiastico et civili statu historicus documentis illustrata*. Patavii: Typis Seminarii, MDCCLIX.
- Gobbi, Agostino. *Scelta disonetti e canzoni de piu' eccellenti rimatori d'ogni secolo*. Venezia: Per Costantino Pisarri, MDCC20. XIX.
- Gelcich, Giuseppe. *Memorie storichesulle Bocche di Cattaro*. Zara: G. Woditzka, 1880.
- Gliubich, Simeone. *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, Vienna, 1856.
- Jovanović, Neven. „Rukopisni zbornik *Varia Dalmatica (Codex Lucianus)* kao svjedočanstvo humanističke književne komunikacije“. *Colloquia Maruliana* 16.I (2008): 43–58.
- Paschale, Ludovico. *Rime Volgari di M. Ludovico Paschale da Catharo Dalmatino non più date in luce*. In Vinegia: appresso Steffano et Battista Cognati al Segno de S. Moise, Con gratia et privilegio, M. D. XLIX.
- Pascalis, Ludovici. *Iviii Camilli, Molsea et aliorum poetarum carmina, ad illustriss. et doctiss. Marchionem Auriae Bernardium Bonifatium per Ludouicum Dulcium nunc primum in lucem aedita*. Venetiis: apud Gabrielem Iolium et fratres De Ferrariis, MDLI.
- Quadrio, Francesco Saverio. *Della Storia e Della Ragione d'oggi Poesia*. Vol. II. pt. I. Milano: Per Ferdinando Pisarri, 1741.
- Raffaelli, Urbano. „Delle poesie volgari di Lodovico Pasquali di Cattaro“. *La Dalmacia* 32 (1845): 297–298.

Šrepel, Milivoj. „Ivan Bolica Kotoranin, latinski pjesnik“. *RAD JAZU* 118 (1894): 116–136.

Пантић, Мирослав. *Књижевности на тилу Црне Горе и Боке Койторске од 16. до 18. века*. Београд: Српска књижевна задруга, 1990.

Ane Ferri

*Ludovik Paskvalić in the Light of Literary History
up to the 20th Century*

Summary

Ludovik Paskvalić, an illustrious poet of the Renaissance era from Kotor, stands as a remarkable figure whose literary contributions left an indelible mark on the literary landscape. His poetry books “Rime volgari” and “Carmina” are printed in Serenissima, reflecting his choice to explore the realms of poetic expression in foreign languages, aligning with the ethos of his time and the socio-cultural circumstances in which he thrived. This choice, however, had unintended consequences, leading to decades of neglect and obscurity in academic circles focusing on regional languages. The subject of this paper is a chronological presentation of the mentions of the poet that we have encountered through literary histories. Through this scholarly journey, the research not only highlights the gradual expansion of Paskvalić’s reception, but also addresses and rectifies misinterpretations that pervaded earlier analyses. This study represents a seminal advancement in the field of academia, unveiling the earliest reference to the renowned poet dating back to the 16th century, thus making strides beyond prior studies that had solely outlined the poet’s reception in foreign anthologies during the 18th century. This advancement opens avenues for reevaluating the broader literary context in which Paskvalić’s works circulated and gained prominence. As scholars reexamine the poet’s oeuvre with this newfound historical context, fresh perspectives and deeper insights into his artistic journey and reception will undoubtedly emerge. Furthermore, this discovery emphasizes the necessity of critically reevaluating historical sources to rectify misinterpretations and fill gaps in our knowledge. The methodological approach of this investigation is anchored in the realms of comparative and literary-historical analysis, drawing upon extensive research within the Slavic world to illuminate the intricacies of Paskvalić’s journey through literary reception. The aim of this paper is not only to provide a comprehensive and well-organized chronological presentation of the poet’s reception but also to meticulously scrutinize and highlights irregularities in the citations that have been hitherto overlooked. In addition, the aim of the paper is to establish a practice in the science of citing the new first mention of Paskvalić, which is older than what is known so far and which dates back to the time of the poet’s contemporaries. In the realm of literature, Paskvalić’s significance resonates profoundly, transcending the languages in which he eloquently penned his verses. Through this inquiry, the paper sheds light on the profound importance of understanding the poet’s legacy and reception, as it offers invaluable insights into the broader literary and cultural milieu of the Renaissance period. Paskvalić is more important for us than for the literature of the languages in which he wrote

his poems. Due to everything mentioned above, it is possible to create a comprehensive picture of the reception of the poet through cumulative observation and reflection. As researchers delve deeper into the complexities of Paskvalić's literary journey, this paper can serve as an exemplary foundation, inspiring future researchers to continue unraveling the rich tapestry of this esteemed poet's life and art.

Keywords: Ludovik Paskvalić, poet, the Bay of Kotor, *Rime volgari*, *Carmina*, reception